

РОЗВИТОК СФЕРИ ПОСЛУГ НА МІКРО-, МЕЗО- ТА МАКРО- РІВНЯХ

УДК 339.13:338.482.22

Чернега О. Б., доктор економічних наук,
професор;
Сорочан В. О., аспірант

Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган- Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: o.chernega15@gmail.com,
viktoria14061990@inbox.ru

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СВІТОВОГО РИНКУ ПОСЛУГ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ

Cherneha O. B.,
Doctor of Economic Sciences, Professor;
Sorochan V. O.,
Postgraduate Student

Donetsk National University
of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih Ukraine,
e-mail: o.chernega15@gmail.com,
viktoria14061990@inbox.ru

CONDITION OF THE WORLD INDUSTRIAL TOURISM SERVICES MARKET DIAGNOSTICS

***Мета.** Дослідження особливостей та встановлення головних тенденцій розвитку світового ринку послуг промислового туризму.*

***Методи.** Основні наукові результати, отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: систематизації та узагальнення (для визначення нормативно-правового забезпечення якості послуг промислового туризму та головних прикладів об'єктів промислового туризму світового значення), статистичного та структурного методів аналізу (для оцінки стану та тенденцій розвитку світового ринку послуг промислового туризму).*

***Результати.** Запропоновано комплексний науково-методичний підхід до аналізу світового ринку послуг промислового туризму. Визначено основні особливості та напрямки розвитку світового ринку послуг промислового туризму. Ідентифіковано основні тенденції його розвитку: туристичними операторами здійснюються заходи щодо підвищення якості послуг промислового туризму; відбувається перманентне збагачення ринку послуг промислового туризму об'єктами індустріальної спадщини; фіксується збільшення попиту на тури та екскурсії до об'єктів індустріальної спадщини та виробничих підприємств; практично відсутні сезонні коливання попиту; зростають обсяги авіаційних перевезень у загальній структурі послуг промислового туризму за способом транспортування; зростає кількість міжнародних прибуттів з метою промислового туризму.*

***Ключові слова:** послуга, промисловий туризм, світовий ринок послуг промислового туризму, об'єкт промислового туризму, структура, зростання.*

Постановка проблеми. Динамічне зростання світового ринку туристичних послуг багато в чому зумовлене його видовою диверсифікацією, розвитком нових видів туризму. На сучасному етапі постійно відбувається наповнення міжнародного ринку туристичних послуг: розширюється асортимент туристичних продуктів, виокремлюються самостійні туристичні ринки за метою подорожі, що прискорює зростання між-

народного туристичного обміну. У структурі попиту на туристичні послуги зростають обсяги, пов'язані з зеленим, екстремальним, спортивним, сільським, промисловим туризмом. Дослідження особливостей розвитку та тенденцій зростання попиту та пропозиції на окремі види туристичних послуг дозволяє отримати інформацію, яка створює передумови для підвищення якості як процесів управління, так і послуг, що надаються. Залишаються недостатньо дослідженими особливості формування та розвитку світового ринку послуг промислового туризму. Аналіз є фрагментарним, майже відсутня багатофакторна економічна діагностика ринку як цілісної динамічної системи. Отже, діагностика стану та визначення тенденцій розвитку світового ринку послуг промислового туризму є актуальним і необхідним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним та практичним аспектам розвитку національного та міжнародного промислового туризму присвячені дослідження таких науковців, як М. Фокс, П. Ялі, Р. Прентіс, Г. Макбоел, Дж. Шварбрук, Н. Макіоніс, Т. Додд, В. Біджотті, В. Данильчук, В. Кулеш, В. Пацюк та ін. Зокрема дослідження зарубіжних вчених, М. Фокса та П. Ялі, зосереджені на визначенні впливу промислового туризму на діяльність окремих промислових підприємств, що відкриті для туристів та екскурсантів. Інші зарубіжні дослідники, Р. Прентіс, Г. Макбоел, Дж. Шварбрук, Н. Макіоніс, Т. Додд, В. Біджотті вивчали досвід розвитку промислового туризму в деяких країнах, регіонах, містах. На визначення головних об'єктів промислового туризму та динаміки їх відвідувань зосереджені дослідження вітчизняних вчених В. Данильчука, В. Кулеш, В. Пацюк.

Метою статті є дослідити особливості та встановити головні тенденції розвитку світового ринку послуг промислового туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Всесвітньої туристичної організації, сьогодні промисловий туризм відносять до одних з активних видів відпочинку [1]. Дослідження Всесвітньої туристичної організації показали, що сучасні туристи орієнтовані не на пасивний відпочинок заради задоволення, а на активний, спрямований на дослідження певних об'єктів [1]. За даними Міжнародного комітету зі збереження індустріальної спадщини та Європейської асоціації з промислового туризму, очікується зростання динаміки попиту на промисловий туризм [2; 3].

У таких умовах доцільним є проведення інтегральної оцінки ринку послуг промислового туризму з метою визначення загальних особливостей та тенденцій розвитку, що має бути корисним для визначення специфіки його функціонування як самостійного спеціалізованого виду туристичного ринку за метою подорожі. Для здійснення достовірної оцінки стану та динаміки розвитку ринку послуг промислового туризму пропонується використовувати розроблений інтегральний науково-методичний підхід, який включає чотири етапи:

Етап 1. Аналіз нормативно-правового забезпечення якості на ринку послуг промислового туризму, що включає визначення положень головних нормативно-правових актів, регулюючих різноманітні аспекти суб'єктів туристичного бізнесу, державного та міжнародного контролю якості туристичних послуг; технічного регулювання сфери надання туристських послуг.

Етап 2. Оцінка забезпеченості туристичними ресурсами території (регіону), що містить визначення оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та інших ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста.

Етап 3. Аналіз структури споживання послуг промислового туризму, параметризовану до ознак туристичного продукту, тобто за видами, формами, сезонами, терміном, класом обслуговування, використанням транспортних засобів тощо; аналіз динаміки показників кількості готелів та аналогічних закладів розміщення, кількості спальних місць в готелях; закладів харчування; транспортних підприємств з обслуговування туристів; туристичних підприємств (туристичних операторів та агентів).

Етап 4. Оцінка економічних показників розвитку промислового туризму, яка містить аналіз динаміки обсягу та напрямів туристичних потоків, надходження від туризму, сукупний вклад туризму в ВВП та зайнятість, капіталовкладень в туристичну галузь.

З використанням запропонованого підходу до оцінки ринку послуг промислового туризму здійснено аналіз головних показників, тенденцій та детермінант розвитку.

Етап 1. Аналіз нормативно-правового забезпечення якості на ринку послуг промислового туризму.

Постійне розширення туристського обміну зумовило потребу його міжнародно-правової регламентації, тобто вироблення різних нормативно-правових документів як на міжнародному, так і національному рівнях, що регулюють діяльність постачальників туристичних послуг та встановлюють вимоги до якості таких послуг.

Виробники та постачальники туристичних послуг у своїй діяльності тісно взаємодіють між собою, а ефективність їх взаємодії впливає на якість туристичного продукту, який вони пропонують на ринку. Тому, невід’ємні умови співпраці – здатність оцінити якість обслуговування, що здійснюється спеціалізованими підприємствами туристичної індустрії; обрати ділових партнерів, які надають послуги промислового туризму відповідно до стандартів, вимог, очікувань та вподобань споживачів.

Найважливішим інструментом на міжнародному рівні є стандарти ISO. Розробки стандартів ISO в туристичній сфері надає технічний комітет ISO/TC 228 «Туристичні послуги», який в даний час працює над стандартами в області промислового туризму та інших послуг, що надаються туристам під час подорожі. У 2015 році Міжнародна організація з стандартизації (International Organization for Standardization, ISO) представила стандарт ISO 13810:2015 «Туристичні послуги - Промисловий туризм – Надання послуг», який може бути запроваджено підприємствами, які займаються туристичною діяльністю, та підприємствами, які прагнуть поділитися практичною інформацією та продемонструвати процеси виробництва [4]. У таблиці 1 представлено перелік стандартів ISO, що встановлюють вимоги до постачальників послуг ринку промислового туризму.

Таблиця 1 – Міжнародні стандарти якості послуг промислового туризму та інших туристичних послуг

Міжнародний стандарт	Сфера застосування
ISO 13810:2015 Туристичні послуги – Промисловий туризм – Надання послуг.	Встановлює загальні вимоги до промислового туризму, складання турів та екскурсій, що пропонуються постачальниками послуг, які бажають передати знання про виробничу і науково-технічної діяльності, засновані на процесах, ноу-хау, товарів або послуг; вимоги застосовуються до всіх послуг промислового туризму (відвідування і додаткові послуги під час турів та екскурсій), відвідування промислових об’єктів або промислової спадщини, або поєднання того й іншого, у тому числі споруд та обладнання, пов’язаних із такими послугами.
ISO 14785 Туристичні інформаційні офіси – Туристична інформація щодо послуг з приймання туристів.	Встановлює мінімальні вимоги до якості послуг, що надаються державними та приватними туристичними інформаційними центрами будь-якого типу і розміру для того, щоб вони відповідали очікуванням споживачів.

Продовження таблиці 1

ISO 18065:2015 Туризм і супутні сервіси – Туристичні сервіси на природоохоронних територіях. Вимоги.	Встановлює вимоги до туристичних послуг, безпосередньо на природоохоронних територіях для того, щоб задовольнити відвідувачів, та забезпечення збереження ресурсів.
ISO 13009:2015 Туризм і супутні сервіси – Туристичні послуги для відпочинку. Вимоги і рекомендації.	Встановлює загальні вимоги та рекомендації для туристичних операторів; забезпечує сталий розвиток інфраструктури і надання послуг, в тому числі правила безпеки, інформація та комунікації, прибирання та вивезення відходів.
ISO 18513:2003 Туристські послуги. Готелі та інші види засобів розміщення туристів. Термінологія.	Визначення термінів, що використовуються в індустрії туризму щодо різних видів проживання та інших супутніх послуг.
ISO 22000:2005 Системи менеджменту безпеки харчових продуктів. Вимоги до всіх організацій в ланцюзі виробництва і споживання харчових продуктів.	Призначений тільки для розгляду питань безпеки харчових продуктів. Підхід, запропонований у даному стандарті, може бути використаний також для організації і розгляду інших питань, що мають відношення до харчових продуктів (наприклад, етичних проблем та інформованості споживачів).
ISO/TS 18234-3:2013 Транспортні системи – трафік і туристична інформація.	Пстановлює методи надання транспортних послуг.
EN 15565 2008 Туристичні послуги. Вимоги до професійної підготовки та кваліфікаційних програм для гідів.	Встановлює мінімальні вимоги до забезпечення туристичних гідів навчально-туристичними програми і програми підвищення кваліфікації.

Примітка. Узагальнено автором на основі [4–10].

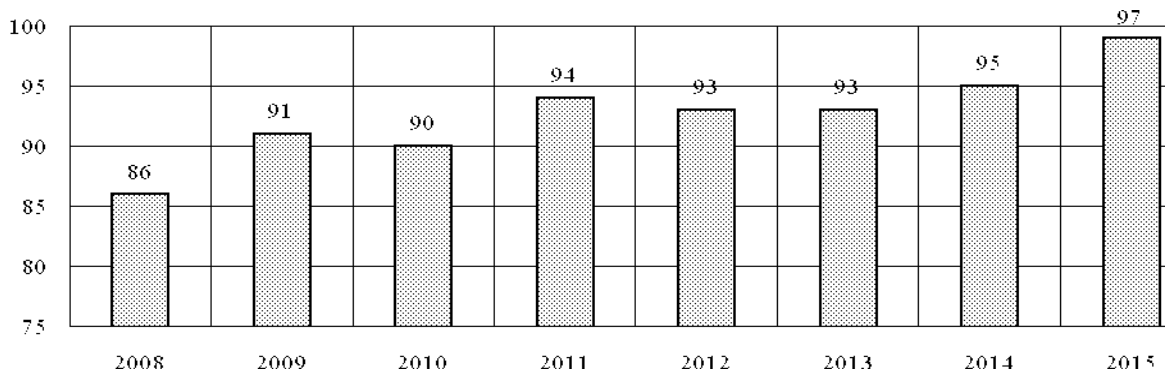
За даними експертів, впровадження стандарту ISO 13810:2015 вже відбулось на підприємствах з виробництва продуктів харчування та напоїв (виновиробничі, шоколадні фабрики та інші) в країнах Західної Європи [11].

Етап 2. Оцінка забезпеченості туристичними ресурсами території (регіону).

Попит на послуги промислового туризму обумовлено наявністю відповідних туристичних ресурсів – від об'єктів індустріальної спадщини до діючих виробничих підприємств.

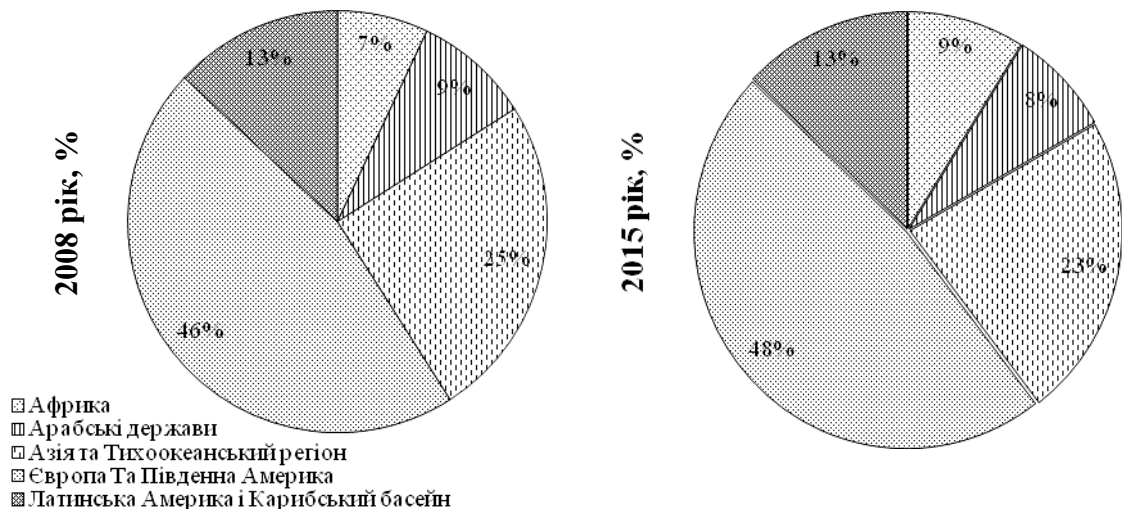
За даними ЮНЕСКО [12] та Міжнародного комітету зі збереження індустріальної спадщини [2], кількість об'єктів індустріальної спадщини за 2008 – 2005 роки зросла на 15%; середньорічні темпи приросту склали 1,9% (рис.1.). До таких об'єктів відносяться унікальні виробництва, механізми або устаткування, цінні в архітектурно-історичному відношенні промислові споруди, транспортна інфраструктура та ін. [13].

Зменшення кількості об'єктів індустріальної спадщини, що зафіксовано в 2010 та 2012 роках, обумовлено їх виключенням із загального списку ЮНЕСКО у зв'язку з тим, що такі об'єкти знаходились під загрозою знищення (Історичні села Кореї: Хахве і Яндон – у 2010 році; місто Гранд-Бассам – у 2013 році) [13]. В регіональному розрізі, найбільша концентрація об'єктів індустріальної спадщини склалась в Європі – 60 таких об'єктів та Америці – 17, дещо менше в Азії та Тихоокеанському регіоні – 14, Африці та Арабських державах – 6 об'єктів (рис. 2.).

Рисунок 1 – Динаміка об'єктів індустриальної спадщини за 2008 – 2015 роки

Примітка. Розроблено автором на основі [2;12].

Рисунок 2 – Регіональна структура об'єктів світової індустриальної спадщини

Примітка. Розроблено автором на основі [12;13].

Необхідно зазначити, що об'єкти індустриальної спадщини розміщені дуже нерівномірно. Кількісний показник не дає уяви про рівень їхньої пізнавальної цінності й привабливості та придатність для організацій пізнавальних рекреаційних занять або введення у відповідні туристичні маршрути. В таблиці 2 наведено головні об'єкти світової індустриальної спадщини, що отримали свій статус у період із 1990 р. по 2015 р., у регіональному розрізі.

Таблиця 2 – Головні об'єкти світової індустриальної спадщини станом на 2015 рік

Туристичний регіон	Країна	Головні об'єкти промислового туризму
Європа та Північна Америка	Канада	Хед-Смешт-Ін-Баффало-Джамп
	Швеція	Залізобудівний завод Енгельсберг
	Франція	Королівський соляний завод в Арк-е-Сенан і великий соляний завод у Сален-ле-Бен

Продовження таблиці 2

	Великобританія	Гірничопромисловий ландшафт Бленавона
	Німеччина	Стародавні копальні Раммельсберга,
Азія та Тихоокеанський регіон	Філіппіни	Рисові тераси в Філіппінських Кордильєрах
	Індія	Гірські залізниці Індії
	Китай	Гора Цинченшань і стародавня зрошувальна система Дуцзяньян
	Японія	Срібні копальні Вербами Гинзан
	Латинська Америка та Карибський басейн	Болівія
	Мексика	Ландшафт плантацій агави і старовинні підприємства з виробництва текілі
Арабські держави	Оман	Оманські іригаційні системи «афладж»
	ОАЕ	Культурні об'єкти Аль-Айн: Хафіт, Хілі
	Бахрейн	Пам'ятники перлового промислу в околицях Мухаррака
	Нігерія	Культурний ландшафт Сукур
	місто Порт-Луї	Ааправаси-Гхат – імміграційний термінал

Примітка. Розроблено автором на основі [12;13].

Окрім об'єктів індустріальної спадщини ресурсну базу ринку послуг промислового туризму складають і сучасні виробничі підприємства. Американською Асоціацією досліджень в туризмі та провідними туристичними операторами США компанії «VisitUSA» складено перелік найбільш відвідуваних об'єктів промислового туризму [14 – 16]. Тури та екскурсії виробничим підприємствам користуються попитом в США, з європейських країн – у Франції, Великобританії, Німеччині та Нідерландах. Франція відрізняється особливим розвитком цього виду туризму – понад 1,7 тис. компаній пропонують екскурсії по своїх територіях: цехах і виробничих об'єктах [14–16].

Етап 3. Аналіз структури споживання послуг промислового туризму.

Структура споживання послуг промислового туризму за видами об'єктів зазнала незначних змін за останні роки. Так, впродовж 2008–2013 років найбільший інтерес у туристів представляли виробничі підприємства -40% відвідувачів у 2013 році. В цьому же році підвищився інтерес до об'єктів промислової спадщини (+2%). Учасниками відвідувань були туристи, головною мотивацією яких є «природа та активний відпочинок, пізнання нового». Основні зміни відбулися у зв'язку із зміною ставлення людиною до: природи (потреби у спілкуванні з природою, в охороні природи); існуючих засобів життя (потреби у засобах виробництва і предметах споживання); себе та інших людей (потреба у самовираженні, саморозвитку, у соціальному статусі, спілкуванні) [17].

За даними досліджень АТІ [17] щодо ритмічності роботи на ринку послуг промислового туризму, в літній період року, який вважається періодом відпусток і канікул, попит на послуги знижується на 2%, незначний підйом спостерігається в зимовий (+1%) та весняний періоди, незмінним залишається попит на послуги промислового туризму восени. Такі результати дають підстави стверджувати, що промисловий туризм є несезонним видом туризму, розвиток якого в світових масштабах веде до згладжування сезонних коливань. Отже, поширення промислового туризму по світу може вирішити проблему сезонності, зробивши його популярним серед населення різних країн.

За даними АТІ США [17], для організації подорожей з промислового туризму для туристів найчастіше обираються готелі 2–3*. По-перше, такий вибір типу готелів є більш бюджетним за інші; по-друге, подорож з метою промислового туризму може включати зміну проживання декілька раз, адже об'єкти інтересу по маршруту можуть знаходитися в різних містах країни. Так, готелі 2–3* обирало 37% споживачів у 2013 році, що на 1% більш ніж у 2008 році. Також спостерігаються зміни у виборі типу проживання – хостел. У порівнянні з 2008 роком вибір споживачів цього типу розміщення збільшився на 3% у 2013 році. Однак, незважаючи на те, що хостели відносяться до бюджетного сегменту ринку, туристи насторожено ставляться до цього типу розміщення, вважаючи, що в цьому випадку цінова політика не кращим чином позначається на якості. Готелі 4* у 2013 році обрали 30% споживачів під час подорожування з метою промислового туризму. У порівнянні з 2008 роком відбулось незначне збільшення у виборі цього типу розміщення. Незначним попитом користуються готелі 5*. За шість років вибір споживачів такого типу розміщення зменшився на 1%, адже готелі є дорогим, але комфортабельним і зручним способом розміщення. Згідно досліджень АТІ такий тип розміщення обирають споживачі, які мають гнучкий бюджет, віддають перевагу максимальному комфорту і зручності, не сприймають варіант самообслуговування на відпочинку [17].

За дослідженнями АТІ США [17], найбільш поширеним типом харчування туристів під час подорожі з промислового туризму є НВ – 33% (+2%) та ВВ – 28% (+3%), тоді як зменшується попит на такі варіанти харчування як ОВ та UAI (по – 1% кожний). Слід зазначити, що тип харчування ВВ та НВ – найпоширеніші варіанти в бюджетних 3–4 зіркових готелях у Європі та на Американському континенті. Враховуючи те, що програма туру може бути насиченою екскурсіями по об'єктах промислового туризму, така система харчування для туристів є оптимальною.

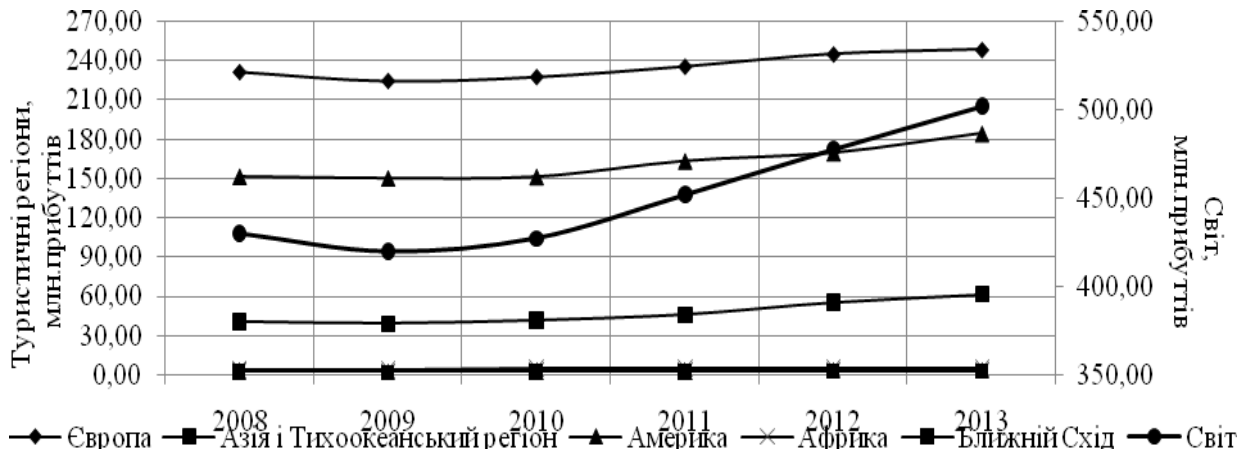
На транспорт припадає основна частка в структурі ціни туру. В залежності від тривалості, дальності подорожі ця частка коливається від 20 до 60 %. Найбільш швидкісний повітряний транспорт виконує пасажирські перевезення як усередині країни, так і в міжнародному сполученні. Такий вибір способу транспортування зробили 52% споживачів у 2008 році та 55% у 2013 році (+3%), обумовлюються постійним розширенням географії подорожей з метою промислового туризму і стійкою тенденцією скорочення термінів поїздок. Автомобільний транспорт на ринку послуг промислового туризму зазвичай використовується при організації подорожей в межах одного регіону або під час екскурсій. Вибір такого способу транспортування обрали 33% споживачів, що на 2% менше, ніж у 2008 році. Перевезення залізничним транспортом у 2013 році обрали 10% споживачі послуг промислового туризму (–1%) [17]. Зменшення відбулось за рахунок вибору споживачами авіатранспорту під час подорожі на дальні відстані.

Отже, послугою з промислового туризму вважається комплекс послуг з задоволення різноманітних потреб туриста: у відпочинку, харчуванні, переміщенні транспортуванні, відвідуванні об'єктів за інтересом та інше, які сприяють забезпеченню мети подорожі. У виборі послуг на промисловий туризм впливають наступні чинники: недостатньо коштів для відпочинку на престижних курортах; нетривалі туристичні подорожі, відсутність сезонності на послуги, близькість до природи та можливість пізнання оточуючого світу; реальні можливості залучитися до процесів виробництва; потреба у спокої та у розміреному ритмі життя.

Етап 4. Оцінка економічних показників розвитку промислового туризму.

За даними ЮНВТО [1], в 2013 році зафіксовано 500,98 млн. прибуттів з метою промислового туризму, тоді як у 2008 році – 419,99 млн. осіб, що на 80,99 млн. більше. Впродовж досліджуваного періоду – з 2008-го до 2013-го – спостерігається помірна тенденція розвитку промислового туризму. Середньорічні темпи приросту прибуттів складають 3,14%. Динаміку кількості міжнародних прибуттів з метою промислового туризму в регіональному розрізі і в цілому по світу представлено на рисунку 3.

Найбільшого розвитку промисловий туризм зазнав у Європі. Регіон продовжує утримувати лідерство за кількістю прибуттів, що пояснюється сусідством невеликих країн, які стимулює чисельні потоки туристів до короткотермінових подорожей із перетинанням кордонів; розвиненою туристичною інфраструктурою і високим рівнем транспортного обслуговування; наявністю великої кількості визначних індустриальних пам'яток світового значення; широким асортиментом туристичних продуктів – від подорожей до об'єктів, що представляють індустриальну спадщину до різних виробничих підприємств тощо.; наявністю висококваліфікованого персоналу.

Рисунок 3 – Міжнародні прибуття з метою промислового туризму (в регіональному розрізі та світі в цілому), за 2008 – 2013 роки

Примітка. Розроблено автором на основі [1].

Так, в Європі спостерігається позитивна тенденція щодо розвитку промислового туризму, про що свідчать показники: у 2013 році Європу відвідало 248,2 млн., що на 7% більше, ніж у 2008 році. Середньорічні темпи приросту – 1,5%.

На відміну від Європейського регіону, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні середньорічні темпи приросту є найшвидшими (+8,9%), що цілком відповідає світовій тенденції розвитку туризму. З 2008 року кількість міжнародних прибуттів з метою промислового туризму збільшилась на 51% (або на 20,84 млн.).

На американський туристичний регіон приходить 36,7% прибуттів з метою промислового туризму, і посідає другу позицію після Європейського регіону. Так, у 2013 році зафіксовано 184,20 млн. прибуттів до Американського регіону, що на 32,80 млн. більше, ніж у 2008 році. Середньорічні темпи приросту складають +4%.

Кількість міжнародних прибуттів з метою промислового туризму за досліджувані роки (2008–2013 роки) в Африці збільшилась на 10,6%, Близькому Сході на 16,7%. Африка і Близький Схід, відвідуваність яких збільшується порівняно швидко, при низьких абсолютних значеннях показника, чинять слабкий вплив на світову динаміку розвитку промислового туризму.

Таким чином, промисловий туризм є самостійним спеціалізованим видом туризму за метою подорожі. Розвиток світового ринку послуг промислового туризму забезпечує вагомий внесок у розширенні міжнародного туристичного обміну, що призвело до виникнення нового уявлення про його функціонування як єдиної цілісної динамічної системи, дозволило розробити інтегральний науково-методичний підхід до комплексного аналізу його стану, встановити загальні тенденції розвитку.

Висновки. Аналіз стану світового ринку послуг промислового туризму дозволив визначити наступні тенденції: здійснюються заходи щодо підвищення якості послуг промислового туризму, спостерігається збагачення ринку послуг промислового туризму

об'єктами індустріальної спадщини, фіксується збільшення попиту на тури та екскурсії до об'єктів індустріальної спадщини та виробничих підприємств, відсутні сезонні коливання пропозиції та попиту; збільшуються обсяги споживання послуг промислового туризму за типом проживання -2-3*; за типом харчування – ВВ та НВ; підвищується роль авіаційних перевезень при наданні послуг промислового туризму за способом транспортування, зростає кількість міжнародних прибуттів з метою промислового туризму, що цілком відповідає світовій тенденції розвитку туризму.

Список літератури/ References

1. Global Report on Adventure Tourism, World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain, 2014, p. 88.
Global Report on Adventure Tourism, World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain, 2014, p. 88.
2. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. Official Web-site. Available at: <http://ticcih.org/>.
The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. Official Web-site. Available at: <http://ticcih.org/>.
3. European Association of Industrial Tourism . Available at: <http://www.europeanindustrialtourism.com/>.
European Association of Industrial Tourism Available at: <http://www.europeanindustrialtourism.com/>.
4. ISO 13810:2015(en) Tourism services – Industrial tourism – Service provision. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:13810:ed-1:v1:en>.
ISO 13810:2015(en) Tourism services – Industrial tourism – Service provision. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:13810:ed-1:v1:en>.
5. ISO 14785:2014(en) Tourist information offices – Tourist information and reception services – Requirements. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:14785:ed-1:v1:en>.
ISO 14785:2014(en) Tourist information offices – Tourist information and reception services – Requirements. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:14785:ed-1:v1:en>
6. ISO 18065:2015(en) Tourism and related services – Tourist services for public use provided by Natural Protected Areas Authorities Requirements. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18065:ed-1:v1:en>.
ISO 18065:2015(en) Tourism and related services – Tourist services for public use provided by Natural Protected Areas Authorities – Requirements. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18065:ed-1:v1:en>.
7. ISO 21101:2014(en) Adventure tourism – Safety management systems – Requirements. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:21101:ed-1:v1:en>.
ISO 21101:2014(en) Adventure tourism – Safety management systems – Requirements. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:21101:ed-1:v1:en>.
8. ISO 13009:2015(en) Tourism and related services – Requirements and recommendations for beach operation. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:13009:ed-1:v1:en>.
ISO 13009:2015(en) Tourism and related services – Requirements and recommendations for beach operation. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:13009:ed-1:v1:en>
9. ISO 18513:2003(en) Tourism services – Hotels and other types of tourism accommodation – Terminology. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18513:ed-1:v1:en>.
ISO 18513:2003(en) Tourism services – Hotels and other types of tourism accommodation – Terminology. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18513:ed-1:v1:en>.

10. ISO 22000:2005(en) Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22000:ed-1:v1:ru>.

ISO 22000:2005(en) Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain. Available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22000:ed-1:v1:ru>.

11. Maria Lazarte Стандарт ISO, продвигающий знания о промышленном туризме. ISO 13810:2015(en) Tourism services – Industrial tourism – Service provision. Available at: http://www.iso.org/iso/ru/home/news_index/news_archivenews.htm?refid=Ref1986.

Maria Lazarte Стандарт ISO, продвигающий знания о промышленном туризме. ISO 13810:2015(en) Tourism services – Industrial tourism – Service provision. Available at: http://www.iso.org/iso/ru/home/news_index/news_archive/news.htm?refid=Ref1986.

12. World Heritage List Statistics (UNESCO). Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/stat>.

World Heritage List Statistics (UNESCO). Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/stat>

13. E. Wolfgang. Industrial heritage tourism. Industrial heritage re-tooled book, 2014, pp. 201–207.

E. Wolfgang. Industrial heritage tourism. Industrial heritage re-tooled book, 2014, pp. 201–207.

14. List: factory tours & brand museums worldwide (Travel List). Available at: <http://www.travel-lists.co.uk/index.php/travel/listings/categories/miscellaneous/attractions/factory-tours>.

List: factory tours & brand museums worldwide (Travel List). Available at: <http://www.travel-lists.co.uk/index.php/travel/listings/categories/miscellaneous/attractions/factory-tours>.

15. Factory Tours (list of factory tours available in the US). Available at: <http://www.bygpublish.com/books/tg2rw/factory-tours.htm>.

Factory Tours (list of factory tours available in the US). Available at: <http://www.bygpublish.com/books/tg2rw/factory-tours.htm>.

16. Central Europe Industrial Tour (Industrial Tours). Available at: <http://visitfactories.com/centraleu.php>.

Central Europe Industrial Tour (Industrial Tours). Available at: <http://visitfactories.com/centraleu.php>.

17. Marketing Research Analyst. The historic/cultural/ industrial traveler. Research Department of the Travel Industry Association of America, Washington, 2014, p. 92.

Marketing Research Analyst. The historic/cultural/ industrial traveler. Research Department of the Travel Industry Association of America, Washington, 2014, p. 92.

Дата надходження авторського оригіналу в редакцію: 25.10.2016 р.

Цель. Исследование особенностей и установление главных тенденций развития мирового рынка услуг промышленного туризма.

Методы. Основные научные результаты получены с использованием комплекса общенаучных и специальных методов исследования, а именно: систематизации и обобщения (для определения нормативно-правового обеспечения качества услуг промышленного туризма и главных примеров объектов промышленного туризма мирового значения), статистического и структурного методов анализа (для оценки состояния и тенденций развития мирового рынка услуг промышленного туризма).

Результаты. Предложен научно-методический подход к анализу мирового рынка услуг промышленного туризма. Определены основные особенности и направления развития мирового рынка услуг промышленного туризма. Идентифицированы основные тенденции его развития, а именно: туристическими операторами осуществляются мероприятия по повышению качества услуг промышленного туризма, происходит перма-

нентное обогащение рынка услуг промышленного туризма объектами индустриального наследия, фиксируется увеличение спроса на туры и экскурсии к объектам индустриального наследия и на производственные предприятия, практически отсутствуют сезонные колебания спроса, растут объемы авиационных перевозок в общей структуре услуг промышленного туризма по способу транспортировки, растет количество международных прибытий с целью промышленного туризма.

Ключевые слова: *услуга, промышленный туризм, мировой рынок услуг промышленного туризма, объект промышленного туризма, структура, рост.*

Objective. *To investigate the features and set the main development trends of the world industrial tourism service market.*

Methods. *The main research results obtained using the complex general scientific and special methods of investigation: systematization and generalization (to determine the regulatory framework of industrial tourism services quality and major examples of industrial tourism objects with world significance), statistical and structural methods of analysis (to assess the status and development trends in world industrial tourism services market).*

Results. *Scientific and methodological approach for the world industrial tourism services market analysis is proposed. The main features and trends of world industrial tourism services market are determined. The main development trends are identified: tour operators are taking steps to improve the quality of industrial tourism services; there is a permanent enrichment of industrial tourism services market by objects of industrial heritage; an increase in demand for tours and excursions to the objects of industrial heritage and industrial enterprises is recorded; almost no seasonal fluctuations in demand; increasing volumes of air transport in the structure of industrial tourism services according to the transportation; increasing the number of international arrivals for the purpose of industrial tourism.*

Keywords: *service, industrial tourism, world industrial tourism services market, object of industrial tourism, structure, growth.*

УДК (001.895:338.48):330.17(045)
Трохимчук В. В.,
кандидат економічних наук

Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: trokhymchuk77@ukr.net

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ, ГАЛУЗІ, ПІДПРИЄМСТВА

Trokhymchuk V. V.,
Candidate of Economic Sciences

Donetsk National University
of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: trokhymchuk77@ukr.net

THE ROLE OF INNOVATION IN TOURISM DEVELOPMENT AT THE STATE LEVEL, INDUSTRIES AND ENTERPRISES

Мета. *Визначення особливостей використання інновацій для активізації діяльності підприємств туристичної галузі в напрямку забезпечення власної конкурентоспроможності в умовах стрімких змін ринкового середовища.*